
Til: Vestland Ungdomsutval, rådet for menneske med nedsett funksjonsevne, hovudutval for næring, hovudutval for samferdsel og mobilitet, hovudutval for kultur, idrett og integrering, hovudutval for opplæring og kompetanse, fylkesutvalet og fylkeseldrerådet

---

Frå: Fylkesrådmannen

Kunnskapsgrunnlag i samband med COVID-19

Utviklinga knytt til koronautbrotet går raskt. Frå nærast fullstendig nedstenging og tilbake til ei tilnærma normal drift og kvardag, gjekk det mindre enn tre månader. Men etter fem månader er smittetala igjen stigande. Den nye smittebølga krev igjen skjerping av tiltak og førehaldsregler. Utviklinga blir grundig overvaka – både internasjonalt, nasjonalt, regionalt og lokalt. Det har blitt jobba intenst for å få oversikt, kontroll og kunnskap om stadig nye forhold. Det er ein framand situasjon verda finn seg i, og mykje av kunnskapen blir til undervegs.

Ei av mange oppgåver som ligg til fylkeskommunen, er å ha oversikt over utviklingstrekk i fylket. Dette har blitt særskilt relevant med eit pandemiutbrot som vedgår fleire av fylkeskommunen sine tenesteområde. Vi er i ein situasjon der ny kunnskap ikkje kan komme fort nok. Det er mange tilgjengelege kjelder til kunnskap og oversikt, men det tar ofte tid å få fram ny og oppdatert kunnskap. Likevel, ved å ta utgangspunkt i den informasjonen som er tilgjengeleg og kombinere den med kunnskap vi allereie har, har vi brakt fram kunnskap om vestlandssamfunnet som er aktuell og relevant for prioriteringar i Vestland i desse dagar – i fylkeskommunen og i kommunane.

I tida etter påske presenterte Seksjon for statistikk, kart og analyse tre rapportar som kvar tok føre seg ulike utviklingstrekk som covid-19-utbrotet har ført med seg i Vestland. På kvar sine vis bidreg desse til grunnlag for meir informerte avgjerder i tida som kjem.

Tre rapportar om covid-19 i Vestland

Med utgangspunkt i data frå folkehelseundersøkingane som vart gjennomførte i Hordaland i 2018 og i Sogn og Fjordane i 2019, vart det utarbeidd tre rapportar som på kvar sin måte sette lys på problemstillingar og utfordringar knytt til pandemien i Vestland. Sidan undersøkingane vart gjennomførte før covid-19, fortel dei oss om folk i Vestland i ein normalsituasjon. Resultata har vist at ressursar og risikoforhold er ulikt fordelt. Dette er viktig bakgrunnskunnskap i tida vi no er inne i og er nyttig for prioriteringar og planlegging av tiltak. Folkehelseundersøkingane seier ikkje noko om nettopp dei som blir råka av covid-19, men viser klåre trendar knytt til sårbare grupper.

Del 1: covid-19 og risikogrupper i Vestland

Den første vart utarbeidd då usikkerheita var stor og det var liten oversikt over kor smittsamt viruset er, eller omfanget av smittespreiing i samfunnet. Med utgangspunkt i risikogrubbene som er identifiserte frå nasjonal og internasjonal forskning, teiknar rapporten eit bilete av kor utbreitt ulike risikofaktorar er i fylket. Pandemien har vist at høg sjukelegheit gir auka sårbarheit. Risiko for alvorleg sjukdom aukar med stigande alder og fleire risikofaktorar. Kunnskapen frå rapporten kan vere eit bidrag til beredskapsplanlegging i ulike kommunar sidan risikofaktorane er noko ulikt fordelt i fylket.

På den andre sida gjer rapporten det synleg at risikofaktorane er fordelt på ein slik måte at det er vanskeleg å identifisere særskilte risikogrupper. Førekkomsten av risikofaktorar følj kjente sosio-økonomiske skillelinjer der sosial «plassering» gir ein sterkare peikepinn på individuell helse, enn personlege levevanar. Allereie her gjer covid-19-utbrotet dei sosiale ulikskapane i helse synlege. Med unntak av alder, som ein sjølvstekt ikkje kan påverke, er dei andre risikofaktorane knytt til livsstil og moglege å forebygge. Det er godt dokumentert at førekkomsten av livsstilrelaterte sjukdommar er ulikt fordelt: jo lågare utdanning og/eller inntekt, dess høgare førekkomst av livsstilssjukdommar. Dette taler for generelle og strukturelle tiltak for å legge til rette for at vi i framtida har ei friskare og meir robust befolkning. Ei frisk befolkning vil ha mindre grad av risikofaktorar og dermed vere mindre sårbar ved ein pandemi.

Del 2: Samfunnskonskvansane av covid-19

Den andre rapporten set fokus på dei som blei permitterte og oppsagde som konsekvens av nedstenginga. Innan denne blei utarbeidd hadde vi fått ein del nasjonal kunnskap om permitteringar: kven som har blitt hardt råka, har ikkje vore jamt fordelt i befolkninga. Det var flest kvinner, flest unge og flest med låg utdanning.

I folkehelseundersøkingane stilte vi fleire spørsmål knytt til psykisk helse. Med unntak av kjønn, såg vi her at dei som i størst omfang blei permitterte og oppsagde, også var dei gruppene som kanskje i minst grad hadde meistringsressursar og støtte rundt seg. På individnivå fortel ikkje dette oss noko om korleis enkeltpersonar handterer ei slik personleg krise. På gruppenivå fortel det oss at dette ikkje berre er ein rein økonomisk krise. Nokre av oss har færre å støtte seg til, opplever større grad av symptom på psykiske plagar og synest kvardagen er tyngre enn andre. På gruppenivå er det fleire av desse som også har mista jobben, eller har blitt permitterte. I den umiddelbare krisa etter nedstenging 12. mars mista nesten alle sine kvardagsrutinar og kontakt med andre menneske. Vi var alle i same båt. Men der det for mange var ein unntakstilstand som vi visste skulle gå forbi, vart dette for andre starten på ein lengre periode med usikkerheit og lite kontakt med andre.

Del 3: Privatøkonomi og nærmiljø

I den tredje rapporten haldt vi fram med fokus på dei gruppene som i størst omfang har blitt permitterte og oppsagde. Her var to problemstillingar løfta fram: privatøkonomi og trivsel i eget nærmiljø. Med informasjon om opplevinga av eigen økonomi før krisa, bidreg denne rapporten til meir kunnskap om i kva grad befolkninga i Vestland er sårbar for å handtere ein periode med lågare inntekt. Eigenopplevd økonomi fortel oss noko om handlingsrommet den enkelte har, uavhengig av inntekts- og lånenivå. Igjen ser vi at dei gruppene som i størst omfang har blitt råka av permitteringar og oppseiingar: unge, lågt utdanna og kvinner, også er dei gruppene som i minst grad opplever å ha ei god inntekt, eller kan klare ei større, uventa utgift.

Trivsel i eget nærmiljø var i aller størst grad relevant og kanskje særskilt tydeleg, når store deler av samfunnet var nedstengt og alle tilbragte mykje tid heime. Men i ei tid med høg arbeidsløyse og mange permitteringar, vil trivsel i nabolaget for mange bli viktigare enn før. Når vi no veit at dei permitterte gruppene i mindre grad opplever å ha nettverk rundt seg og i større grad opplever einsemd og psykiske plagar, kan det å trivast i heimeområdet i enda større grad blir viktig. Dessverre er det også knytt sosial ulikskap til trivsel i nærmiljøet. Igjen er det mykje av dei same gruppene som går igjen – unge og lågt utdanna. Kjønnsmensjonen er ikkje like tydeleg her.

Covid-19 får truleg ringverknader

Kva for ringverknader covid-19 med samfunnsnedstenginga får, er det førebels for tidleg å seie noko om. Men vi kan sjå til erfaringar og forskning frå andre krisar. Det kan ikkje spå om framtida, men gi ein peikepinn på kva vi bør vere merksame på.

Vi ser at unge er hardare råka av permitteringar (oslomet.no). På sikt kan dette få ringverknader på ulike måtar. Den internasjonale nedstenginga gjer det vanskelegare å forflytte seg og å finne arbeid andre stader. Det kan gi ein motivasjon for enkelte å få meir utdanning og med det nytt arbeidsmarknad. Det vil vere dei som er best stilte for dette, som har denne moglegheita, noko som kan føre til auka sosial ulikskap innad i denne gruppa. Mange vil oppleve å få hol i CV-en etter krisa, noko som kan påverke arbeidsmoglegheitene også på sikt.

Når det gjeld økonomi, har vi tidlegare sett at foreldre som har økonomiske utfordringar opptrer mindre støttande og merksame overfor eigne barn, enn viss økonomien deira er god. Økonomi har meir å seie for foreldre sin oppførsel, enn kva utdanningsnivå dei har (springer.com). Frå ein analyse

gjort av Hordaland fylkeskommune har vi lært at førekomsten av arbeidsløyse hos foreldre, opptrer samstundes som låg trivsel hos elevar i 10. klasse (Folkehelseoversikt for Hordaland 2015-2019). Her veit vi ikkje noko om årsak/ verknad, men ser at dei to forholda ofte opptrer samstundes. Systematiske forskingsgjennomgangar har vist at økonomisk nedgang har stor innverknad på mental helse (nkvts.no). Dei sterkaste samanhengane er mellom auka arbeidsløyse og større risiko for alkohol- og rusmisbruk, angstlidningar, depresjon og sjølv mord. Det er også påvist at økonomisk nedgang går hardt ut over personar med psykiske lidningar. Jamfør Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress (NKVTS), kan dette føre til auka risiko for vald, overgrep og omsorgssvikt i fleire familiar (nkvts.no).

Forsking på helsekrisar og økonomiske nedgangskriser har vist at befolkninga generelt vil oppleve høgare nivå av psykiske plagar som angst og depresjon relatert til stress og bekymring som følge av pandemien. Det er grunn for å tru at sårbare barn, ungdommar og familiar er ekstra utsette, fordi dei i utgangspunktet er dårlegare rusta til å handtere fleire stressorar (nkvts.no). Sidan barn er prisgjevne sine omsorgspersonar gjer det dei endå meir sårbare. Her kan dei også lide viss foreldra ikkje meistrer sine eigne utfordringar (nkvts.no).

Kunnskapen er ikkje ny

I rapportserien ser vi systematiske skilnader over utdanningsnivå knytt til ei rekkje ulike forhold. Vi veit at slike gjennomgåande sosioøkonomiske skilnader har ein tendens til å forsterke seg gjennom opphopingar av negative faktorar, slik denne rapportserien tydeleg viser. Forskinga på helsekriser og økonomiske kriser står opp under dette.

Vi kan altså ikkje rekne med å gå fri for slike negative ringverknader i Vestland. Dersom vi ser til konklusjonane i [Folkehelseoversikt 2019-2023](#), ser vi at mange av dei utviklingstrekk som vart identifiserte som utfordrande for Vestland, blir forsterka og gjort meir synlege gjennom koronakrisa:

- Aukande del eldre i mange kommunar
- Aukande del som lever i låginntektshushald over tid – særskilt hos barn
- Aukande førekomst av einsemd og psykiske plagar
- Sosioøkonomiske skilnader i befolkninga
- Behov for gode nærmiljø
- I fleire område av fylket er folk lite nøgde med kultur- og idrettstilbod

Folkehelseundersøkingane viktig kjelde til kunnskap

I 2018 og 2019 gjennomførte vi to store befolkningsundersøkingar i [Hordaland](#) og [Sogn og Fjordane](#) i tett samarbeid med Folkehelseinstituttet. Desse var spørreundersøkingar som gjekk ut til store deler av befolkninga og som er vurdert til å gi representative svar for fylket på dei fleste spørsmåla. Dei to undersøkingane var heilt like, noko som gir moglegheit for å slå saman svara og få informasjon om fylket Vestland. Undersøkingane bestod av 34 spørsmål, nokre med underspørsmål, og dekte tema som trivsel, levevanar og eigenopplevd helse.

Hordalandsundersøkinga hadde ein svarprosent på 41,2%, i Sogn og Fjordane var svarprosenten på 45,4%. Samanlikna med andre spørreundersøkingar er dette relativt gode resultat for begge undersøkingane. Men det er likevel godt under halvparten av utvala som har svara, og resultatata må derfor tolkast med dette i minne. Særskilt for enkelte grupper må det takast atterhald om kor representative svara er for befolkninga elles. Det er større usikkerheit knytt til svara blant dei eldre og til menn under 35 år. Også mellom kommunar varierer svarprosenten. Dersom det var nokså tilfeldig kven som bestemte seg for å svare på undersøkinga, treng ikkje låg deltaking ha så store konsekvensar. Men dersom det er ein sterk samheng mellom det å delta og det vi spør om, er det straks verre. Det er difor lagt mest vekt på samanhengar som er sterke og som inngår i konsistente mønster. Der vi ser einskildgrupper som skil seg sterkt frå andre grupper i materialet, skal vi vere varsame med å trekke sterke konklusjonar.

Etter gjennomføring av undersøkingane gav Folkehelseinstituttet (FHI) ut ein rapport frå kvar undersøking. Det meste av figurar i denne rapporten er henta frå desse. Omtalen av resultatata er også henta frå FHI sine rapportar, med litt tilpassing gjennom at to tekstar har blitt til ein.

Oppsummering

Resultat frå denne rapporten er i tråd med den generelle kunnskapen om fordeling av helse: det er sosial ulikskap i helse. Dette ser vi både på kven som er mest utsett for alvorleg sjukdom og kven som blir hardast råka av dei samfunnsmessige konsekvensane av pandemien. Nokre av oss vil oppleve situasjonen som tyngre enn andre, og mykje kan tyde på at mange av desse også vil vere hardast råka av krisa – både helsemessig, økonomisk og sosialt.

I rapportane er det lite informasjon knytt til enkeltkommunar. Men når utviklingstrekk i så stor grad er gjennomgåande og systematiske, betyr det at alle kommunar også har befolkningsgrupper som er særskilt utsette. For fylkeskommunen er det ulike ansvarsområde som direkte eller indirekte blir påverka av desse utviklingstrekk. Både når det gjeld næringsutvikling, opplæring, kulturtilbod, nærmiljøserting og kollektivtilbod vil det vere relevant å sjå til grupper som på ulike vis er meir sårbare no, enn før krisa.

Universitetet i Bergen har gjennomført ei spørreundersøking til ungdom i Bergen, der særskilt psykiske forhold knytt til sjøve nedstenginga var tema. Dette vart gjort i samarbeid med opplæringsavdelinga i Vestland. Blant spørsmåla som vart nytta, var det spørsmål frå våre folkehelseundersøkingar. Dette vil vere eit bidrag til å få meir kunnskap om konsekvensar av korona i vår region.